

УДК 368.03:336.76

Шишпанова Н.О.*кандидат економічних наук,
асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Миколаївського національного аграрного університету***Шкарлет Т.В.***студент
Миколаївського національного аграрного університету***СТРАХОВІ КОМПАНІЇ У РОЗБУДОВІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ****INSURANCE COMPANIES IN DEVELOPMENT OF FINANCIAL MARKET
OF UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

Статтю присвячено актуальним питанням розвитку страхових компаній та їх ролі у розбудові фінансового ринку України. Визначено, що ринок страхових послуг України за обсягами наданих послуг значно перевищує інші сектори ринків небанківських фінансових послуг, але разом із тим усе ще поступається банківському сектору. Проаналізовано, що страховий ринок України має низку проблем. Серед них: низька зацікавленість у страхуванні; недосконале законодавче регулювання; незавершене формування інфраструктури національного страхового ринку та ін. Запропоновано ефективні інструменти впливу на вирішення перелічених проблем, що дасть змогу сформувати ринкове фінансове середовище, яке значно зменшить рівень ризику та активізує діяльність населення та підприємців у фінансовому секторі.

Ключові слова: фінансовий ринок, страховий ринок, страхування, страхові компанії, інвестиційні ресурси.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена актуальным вопросам развития страховых компаний и их роли в развитии рынка Украины. Определено, что рынок страховых услуг Украины по объемам предоставленных услуг значительно превышает другие сектора рынков небанковских финансовых услуг, но вместе с тем все еще уступает банковскому сектору. Проанализировано, что страховой рынок Украины имеет ряд проблем. Среди них: низкая заинтересованность в страховании; несовершенное законодательное регулирование; незавершенное формирование инфраструктуры национального страхового рынка и др. Предложены эффективные инструменты влияния на решение перечисленных проблем, которые позволят сформировать рыночную финансовую среду, значительно уменьшит уровень риска и активизировать деятельность населения и предпринимателей в финансовом секторе.

Ключевые слова: финансовый рынок, страховой рынок, страхование, страховые компании, инвестиционные ресурсы.

ANNOTATION

The article is devoted to the urgent issues of the development of insurance companies and their role in the development of the financial market of Ukraine. It is determined that the Ukrainian insurance services market considerably exceeds other sectors of non-bank financial services markets, but at the same time is still inferior to the banking sector. It is analyzed, that the insurance market of Ukraine has a number of problems. Among them: low interest in insurance; imperfect legislative regulation; incomplete formation of the infrastructure of the national insurance market, etc. Effective tools for influencing the above-mentioned problems are proposed, which will create a market-based financial environment that will significantly reduce the level of risk and activate the activities of the population and entrepreneurs in the financial sector.

Keywords: financial market, insurance market, insurance, insurance companies, investment resources.

Постановка проблеми. Фінансовий ринок є найважливішим складником економіки кра-

їни. Від його стану та ефективності функціонування залежить економічний розвиток країни у цілому. Постійне зростання розмірів фінансових ринків, їх інтернаціоналізація призводять до посилення впливу страхових компаній на мобілізацію і перерозподіл фінансових ресурсів, збільшення їхньої частки в сукупному обсязі фінансових активів. Наявний в Україні страховий сектор ще не спроможний повною мірою виконувати свої функції на макроекономічному рівні: забезпечити безперервність суспільного відтворення, звільнити державу від додаткових витрат, стимулювати науково-технічний прогрес, інвестувати в економіку.

Варто відзначити, що ринок страхових послуг України за обсягами наданих послуг значно перевищує інші сектори ринків небанківських фінансових послуг, але разом із тим усе ще поступається банківському сектору. В сучасних умовах розвитку економіки ринок фінансових послуг в Україні залишається дуже фрагментарним, із низькою капіталізацією через нестабільні умови ведення бізнесу, незахищеність права власності та низький рівень корпоративного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенням основних проблем страхового ринку України та шляхів їх вирішення займалися такі вітчизняні вчені, як: В.Д. Базилевич, Л.Л. Позднякова, В.М. Іванов, В.М. Опарін, О.Д. Василик, Ж.В. Гарбар, Т. А. Говорушко, О.С. Журавка, І.О. Лютий та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зменшуючи важливість отриманих наукових результатів, необхідно відзначити, що діяльність страхових компаній на фінансовому ринку в розрізі її основних напрямів ще недостатньо досліджена. На фінансовому ринку страхові компанії виступають не тільки страховиками і фінансовими посередниками, а й фінансовими інвесторами. Страхові компанії страхують ризики інших суб'єктів фінансового ринку, підвищуючи рівень фінансової безпеки на ньому. Отже, подальшого розроблення та доопрацювання потребують питання не тільки розвитку страхового сектора, а й стабілізації функціонування страхових компаній на фінансовому ринку.

Мета статті полягає в обґрунтуванні впливу страхових компаній на становлення фінансового ринку в Україні та визначенні можливих напрямів подальшого формування фінансового ринку за участю страховиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий ринок, на думку В.Д. Базилевича, – це сукупність соціально-економічних відносин, що виникають із приводу купівлі і продажу фінансових активів [4].

В.М. Іванов стверджує, що фінансовий ринок – це місце купівлі-продажу фінансових ресурсів і сукупність інститутів, які забезпечують їх обіг, тобто сукупність соціально-економічних відносин у сфері трансформації бездіяльних коштів у позичковий капітал через кредитно-фінансові інститути на основі попиту і пропозиції.

На думку В.М. Опаріна, фінансовий ринок – це сукупність обмінно-перерозподільних відносин, пов'язаних із процесами купівлі-продажу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення виробничої та фінансової діяльності [8].

О.Д. Василик вважає, що фінансовий ринок – це механізм перерозподілу фінансових ресурсів між окремими суб'єктами підприємницької діяльності, державою і населенням, між учасниками бюджетного процесу, деякими міжнародними фінансовими інститутами [2, с. 319].

Виходячи з трактування поняття «фінансовий ринок» різними науковцями, можна сказати, що формування фінансового ринку як економічного явища пов'язане з об'єктивним процесом розвитку суспільства в умовах глобалізації світової економіки. Фінансовий ринок є найважливішим інститутом економіки. Важливим науковим завданням є дослідження взаємодії всіх сегментів фінансового ринку, таких як валютний, фондовий, товарний та грошовий, адже ці ринки є індикаторами розвитку економіки країни у цілому. Страховий ринок як складник фінансового ринку країни тісно пов'язаний із виробничою сферою, а також рівнем життя населення. Саме зростання добробуту населення та позитивний розвиток економіки країни сприяють активності страхових компаній.

Варто відзначити, що в сучасних економічних умовах страхування – це та галузь економіки України, яка протягом останніх років має

стабільний значний щорічний приріст обсягів наданих послуг. Водночас, незважаючи на номінальне зростання обсягів страхового ринку, ця галузь забезпечує сьогодні перерозподіл незначної частини внутрішнього валового продукту.

Для більш детального аналізу страхового ринку необхідно визначити динаміку кількості страхових компаній та рівень їх концентрації (табл. 1). Це допоможе оцінити загальний потенціал зазначених фінансових установ стосовно обсягів надання страхових послуг.

Загальна кількість страхових компаній станом на кінець 2016 р. становила 310, у тому числі life – 39 компаній, non-life – 271 компанія. Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, а саме відбулося зменшення на 132 страхових компанії з кінця 2011 до 2016 р. Також спостерігається низький рівень розвитку страхування життя. Необхідно відзначити, що особливістю розвитку страхового ринку України є те, що він на 87,4% складається зі страхових компаній non-life (які займаються ризиковими видами). Причиною низького рівня розвитку страхування життя є те, що населення України не має вільних коштів та довіри до страхової системи у цілому.

Показник кількості страхових компаній доречно розглядати разом із показником концентрації страхового ринку. Так, станом на кінець 2016 р. лише 200 страховиків non-life із 271 (73,8%) акумулюють 99,9% усіх зібраних страхових премій. Тобто можемо говорити про наявність на страховому ринку псевдострахування, оскільки 0,01% страхових премій збирає 71 із 271 страховика. Подібна тенденція спостерігається і на ринку страхування життя. Так, протягом досліджуваного періоду 20 СК (51,2% загальної кількості СК life) акумулювали 99,5% страхових премій. Усе це підтверджує низький рівень соціальної захищеності населення України, адже надходження премій зі страхування життя та кількість страховиків за цим видом є надто малою, щоб забезпечити сталий розвиток.

Ще одним важливим показником, що характеризує стан розвитку страхового ринку країни, є показник щільності страхування, тобто розмір страхової премії на душу населення. Зазначимо, що в Україні зазначений показник знаходиться на низькому рівні. Так, найбільше значення

Таблиця 1

Кількість страхових компаній та їх концентрація в Україні в 2011–2016 рр.

Кількість страхових компаній	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Загальна кількість, од.	442	414	407	382	361	310
в т.ч. СК non-lif	378	352	345	325	312	271
в т.ч. СК life	64	62	62	57	49	39
Топ-100 СК non-life, %	92,1	84,3	92,1	93,4	96,1	96,9
Топ-200 СК non-life, %	99,2	91,0	99,2	99,5	99,9	99,9
Топ-10 СК life, %	87,1	90,4	90,9	91,2	87,9	89,4
Топ-20 СК life, %	96,7	97,9	98,3	98,7	99,0	99,5

Джерело: складено і розраховано за даними [10]

суми страхових премій на душу населення становило 78,9 дол. США у 2013 р., а найменше – 47,2 дол. США – у 2012 р. Порівнюючи з провідними зарубіжними країнами, можна навести такі суми страхових премій на душу населення у 2015 р.: в Японії – 5–6 тис. дол. США; у Німеччині – 3 400 дол. США; у Польщі – 460 дол. США. Слід відзначити, що причинами такої ситуації в Україні можна вважати низький рівень довіри населення до страхових компаній, недостатню обізнаність українців у сфері страхування, а також низьку платоспроможність населення. Отже, для України характерним є низький рівень поширюваності страхових послуг, який має тенденцію до постійного зменшення [6]. Але водночас роль страхового ринку величезна в питанні формування інвестиційних ресурсів, оскільки страхові компанії акумулюють довгострокові фінансові ресурси, які безпосередньо можуть бути використані в економіці. У розвинених країнах світу інвестиції від страхування є рушійною силою економічного зростання, джерелом фінансування економіки країни та отримання значних прибутків страховими компаніями. Розвиток страхових компаній, збільшення обсягів акумульованих ними фінансових ресурсів створюють сприятливі умови для розвитку економіки, тому що страхові фонди спрямовуються на інвестування найважливіших об'єктів через участь страхових компаній у кредитуванні або прямому інвестуванні різноманітних виробничих та соціальних об'єктів [3, с. 49]. В Україні ситуація з інвестиціями від страхування протилежна ситуації у розвинених країнах, про що свідчать дані табл. 2, де наведено частку інвестицій страхових компаній в економіку України у загальній сумі капітальних інвестицій.

За даними таблиці можна зробити висновок про катастрофічну ситуацію в Україні зі страховими інвестиціями. З 2012 до 2016 р. їхній річний обсяг коливався від 66,0 до 0,9 млн. грн., а частка у загальній сумі капітальних інвестицій – від 0,000033 до 0,28%. Основними напря-

мами інвестування, що визначено КМУ, були: розроблення та впровадження високотехнологічного устаткування, іншої інноваційної продукції, ресурсо- та енергозберігаючих технологій – від 63,0 млн. грн. до 04 млн. грн.; розвиток інфраструктури туризму – від 0,3 млн. грн. до 29,8 млн. грн.; будівництво житла – 2,7 млн. грн. Зважаючи на зазначене, можна констатувати, що вкладення інвестицій страховими компаніями в економіку України майже зупинилося. Хоча необхідно зауважити, що це не позначилося на загальній результативності фінансової діяльності страхових компаній.

Нині в Україні проводяться реформи фінансового сектору, головним завданням якої є реалізація Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 р., затвердженої Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 11.06.2015 № 1367, Постановою Правління Національного банку України від 18.06.2015 № 391, Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.06.2015 № 931.

Як запевняють аналітики страхового ринку України, зокрема віце-президент СК «АХА Страхування» В. Гавриленко, що страхові компанії пережили непростий період стагнації і знаходяться перед початком нової стадії зростання. Переважно це пов'язано із загальним оздоровленням економіки. Зростають продажі авто, зберігаються високі темпи житлового будівництва, банки починають активніше кредитувати населення. Все це говорить про фінансову стабілізацію та поліпшення споживчих настроїв у цілому, що, своєю чергою, позитивно впливає й на динаміку страхового ринку.

Разом із тим страховий ринок України має низку проблем. По-перше, це низька зацікавленість у страхуванні, що виникає внаслідок низької платоспроможності населення та недовіри до діяльності страхових компаній. По-друге, це недосконале законодавче регулювання, особливо щодо обов'язкових видів страхування. Варто відзначити, що велика кількість страхо-

Таблиця 2

**Частка інвестицій страхових компаній в економіку України
в загальній сумі капітальних інвестицій**

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Темп росту (зменшення) 2016 р. до 2012 р., %
Інвестиції страхових компаній в економіку України за напрямками, визначеними КМУ [10], млн. грн.	66,0	52,1	61,4	0,9	31,9	48,3
в т. ч.						
– розроблення та впровадження високотехнологічного устаткування, іншої інноваційної продукції, ресурсо- та енергозберігаючих технологій	63,0	49,1	59,3	0,4	2,1	3,3
– розвиток інфраструктури туризму	0,3	0,3	2,2	0,5	29,8	9933,3
– будівництво житла	2,7	2,7	-	-	-	-
Частка інвестицій СК у загальній сумі капітальних інвестицій, %	0,02	0,02	0,28	0,00033	0,0088	-0,011 в.п.

Джерело: складено і розраховано за даними [9; 10]

вих компаній практично ще не працює за світовими та європейськими стандартами, а вітчизняне страхове законодавство не відповідає вимогам міжнародного, у тому числі Європейського Союзу. Ще одним стримуючим фактором розвитку вітчизняного страхового ринку є незавершене формування інфраструктури національного страхового ринку, яка була б здатна надавати страховикам різного виду послуги: консультаційні, маркетингові, експертні.

Незважаючи на наявність низки проблем страхового ринку, в Україні є можливості стосовно його подальшого розвитку, які проявляються в існуванні динамічно зростаючого ринку, зростанні обсягу страхових операцій, зацікавленості іноземних інвесторів. Вирішення перелічених проблем з урахуванням можливостей сприятиме розвитку страхового ринку, що, своєю чергою, дасть змогу сформулювати ринкове фінансове середовище, яке значно зменшить рівень ризику та активізує діяльність населення та підприємців у фінансовому секторі, мобілізувати значні фінансові ресурси для інвестиційних проектів та сприятиме розвитку механізму фінансування через фінансовий ринок.

Саме тому для нівелювання зазначених нами стримуючих факторів, а також для підвищення ролі страхових компаній на фінансовому ринку в цілому необхідно активізувати страхову діяльність за рахунок підвищення попиту на страхові послуги шляхом підвищення рівня прозорості страхового ринку та страхових компаній, створення єдиної бази даних страховиків і реєстри незалежних посередників. Також важливим є створення централізованої бази даних про шахрайство на страховому ринку, доступ до якої могли би мати всі страховики. Необхідно розвивати сучасну страхову інфраструктуру, розробити єдині «правила гри» для страхових посередників, поліпшити фінансові індикатори страхової діяльності та посилити фінансову безпеку на страховому ринку шляхом зобов'язання страхових компаній поступово впроваджувати систему управління ризиками страхового портфелю відповідно до вимог Solvency II. Необхідно також стимулювати розвиток інвестиційної діяльності страхових компаній, насамперед у реальний сектор економіки.

Висновки. Практична реалізація запропонованих рекомендацій дасть змогу наблизити законодавче забезпечення страхової діяльності

до європейських стандартів, активізувати страхову, фінансову та інвестиційну діяльність страхових компаній, а також посилити фінансову безпеку на фінансовому ринку. Отже, усунення негативних чинників розвитку страхової галузі сприятиме стабільному розвитку національної економіки та стимулюватиме інтеграцію України до регіональних та світових страхових ринків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аналітичний огляд за 2016 р. Страховий ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.credit-rating.ua>.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів : [підручник] / О.Д. Василик. – К. : НІОС, 2000. – 416 с.
3. Воробьев Ю.Н. Страховой рынок и его возможности по финансированию экономики Украины / Ю.Н. Воробьев // Экономика и управление. – 2010. – № 2–3. – С. 49–52.
4. Гарбар Ж.В. Роль страхових компаній в розвитку фінансового ринку України / Ж.В. Гарбар // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – № 3(69). – С. 20–36.
5. Журавка О.С., Бочкарева Т.О. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України / О.С. Журавка, Т.О. Бочкарева // Економіка. Фінанси. Право. – 2015. – № 6/1. – С. 57–65.
6. Лютий І.О. Страхові компанії у розбудові фінансового ринку України / І. Лютий // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2006. – № 81/82. – С. 24–26.
7. Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29.10.2013 № 1277, що затвердив Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=cf1a6236-2e54-49b5-9d46-894a4bcdf481>.
8. Опарін В. Основні аспекти формування фінансового ринку як форми переміщення фінансового капіталу / В. Опарін // Економіка та держава. – 2011. – № 7. – С. 21–28.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua>.
11. Постанова Правління НБУ від 18.06.2015 № 391, що затвердила Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.
12. Проект від 23.08.2012, який розроблений Українською федерацією ubezpieчення «Стратегія розвитку страхового ринку України в 2012–2021 рр.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ufu.org.ua/about/activities/strategic_initiatives/5257.